

על דת, חברה ונטיית הפוכות

(תגובה למאמרו של רוני שור)

קשה, אם לא בלתי אפשרי, לדון בנטייה הפוכה (הומוסקסואליות) באופן ענייני. בחוגים רבים, התמיכה האוטומטית בכל מאבק חברתי ששם ההומוסקסואליות נקרא עליו מהווה כרטיס כניסה מיידי אל "החברה הנאורה", וכל התנגדות לו מזכה אותנו בכינויים כמו 'זען' או 'הומופוב'. בחוגים אחרים להפך, כל ניסיון להבנה אמפטית של הבעיה מהווה כפירה בעיקר. לעתים תחושת היא, שיותר מחיווי דעה ערכית או מקצועית, אני נדרש בדיון כזה, להצהרה חברתית על קבוצת ההשתייכות שלי...

במה זכתה? ההומוסקסואליות להיות סלע מחלוקת כזה? נראה שכולנו נוטים לבלבל כאן בין שלשה דיונים נפרדים: חברתי, דתי ומקצועי.

ברור שהפרדה בין שלושת התחומים הללו היא מלאכותית, ובמציאות הדברים מעורבבים. אף אדם, הסובל מנטייה הפוכה, אינו מגיע ליעוץ עם בעיה 'טהורה' שמקורה באחד המישורים האלה. ובכל זאת, חשוב להבין את ההפרדה כדי שלא לטעות. אסור, למשל, לפתור את הבעיה הדתית בכלים טיפוליים. נניח שלפלוני אין שום קונפליקט נפשי סביב זהותו המינית, האם עלינו 'לשכנע' אותו בקיומו של הקונפליקט כדי לתת משנה תוקף לטיעון הדתי? האם עלינו להמציא, למשל, תסביך מיוחד שהוא הגורם לאנשים לחלל שבת? ברור שבמקרים כאלה הדיון הוא כולו במישור האמוני, ואי אפשר לעשות לו 'פסיכולוגיזציה' אפריורית (אם כי לעתים מתברר, לאחר מעשה, שעמדה השקפתית מסוימת אכן הייתה חלק ממבנה רגשי מורכב, שיש להתמודד עמו בכלים פסיכולוגיים). רק הבלבול בין התחומים הוא היוצר, לדעתי, את העוצמה הרגשית המתלווה לוויכוח, כאילו עמדה מקצועית כזו או אחרת גובלת ב'כפירה' מבחינה אמונית. מאמרו של רוני שור הוא לדעתי דוגמה לערבוב הפרשיות המתואר, הן בנימתו הפסקנית והן בתכנון. דווקא לכן חשוב לפתוח את התגובה עליו בהבחנה מדוקדקת בין המישורים.

א. המישור החברתי

המישור החברתי הוא המאבק המתמשך למען 'זכויות ההומוסקסואלים'. זהו נושא מורכב בפני עצמו, שאי אפשר לנתק אותו משאלות עמוקות הנוגעות לעצם תפיסת החברה שלנו. ניקח למשל את שאלת ההכרה החברתית-משפטית ב'בן זוג' ההומוסקסואלי. מעבר לשאלה של מהות ההומוסקסואליות יש כאן שאלה של מהות המשפחה ומהות היחס שבין הכלל החברתי לפרטיו. האם יש לחברה זכות להגדיר מבנה משפחתי מסויים כ'ראוי' או 'תקני', ולהציע דווקא לו את תמיכתה, או שמא מדובר ב'רדיפה' של ה'אחר'? אין ספק ששאלה כזו אינה יכולה לעמוד לדיון בפני עצמה, וצריך לברר אותה במסגרת בירור מעמיק הרבה יותר בתשתית המושגית של חברתנו. אם רבים מאתנו סבורים שהכרעות הבג"ץ בנושא ידועות להם מראש, ואכן הדין עמם - אין לנו להלין אלא על עצמנו, על שנמנענו עד כה מלהעמיד תפיסה חברתית שלמה ומגובשת, מנוסחת במונחים הניתנים להבנה בשפה אינטלקטואלית עדכנית, ומציעה אלטרנטיבה של ממש לליברליזם הפוסט-מודרני האופנתי. איך שלא יהיה, אי אפשר להתחיל את הבירור בנושא 'הנטייה הפוכה',

נושא שאינו אלא פרט מפרטיו של אותו בירור כולל הנדרש מאתנו.

ב. המישור הדתי

המישור הדתי שונה בנקודה זו. כאן מציבה התנועה ההומוסקסואלית - ובפרט בגרסתה ה"דתית" - אתגר הרבה יותר קשה. נכון, לכאורה אין היהומוסקסואל הפעיל אלא עובר עבירה. אמנם מדובר בעבירה חמורה מאוד, אבל הכרנו גם הכרנו עוברי עבירות חמורות גם בעבר, אפילו בין אנשים דתיים. הרבה גינויים גונה יגאל עמיר מפיהם של רבנים (ויסתם אנשים דתיים), אבל את זכותו להיקרא 'אדם דתי' לא שללו ממנו. האם משכב זכר חמור מרצח?

אלא ששאלה כזו היא היתממות. לא חומרת העבירה היא המציבה את האתגר, אלא ההכרזה על קיומה של 'זהות הומוסקסואלית' קבועה, כביכול חלק בלתי נפרד ממהותו של אדם מסוים זה. לא שמענו על אף עבירה הלכתית אחרת שעובריה מבקשים להחזיק בה ולהמשיך להיקרא דתיים בנימוק שזוהי מהותם העמוקה, ואי אפשר להם להתכחש לה בלי לשקר לעצמם. למעשה יש כאן הצהרה על כינונה של 'ת' זהות' בתוך הזהות הדתית הכללית; זהות של עובדי ד' אשר מצווה אחת אינה חלה עליהם, או שאופן תחולתה מוגבל, או למצער שזהותם כוללת משיכה אליה והם שלמים עם המשיכה הזו ורואים בה חלק ראוי של הווייתם הנפשית.

אסור לטעות: השאלה אינה נוגעת רק לבעלי הזהות המסוימת הזו, אלא לעצם הגדרת הזהות הדתית. אם נקבל את האפשרות הזו, האם נרחיב אותה אחר כך לאנשים שיצהירו על יצר אחר כלשהו כמרכיב חיוני של זהותם, שאי אפשר להם לרסנו בלי לעשות שקר בנפשם? אין ספק שגבול הגמישות הוא שאלה ערכית והלכתית מובהקת, שעמוקי המחשבה מבין הפוסקים חייבים לתת עליה את דעתם.

אבל לכאורה אפשר לצאת מן הבעיה באופן הרבה יותר פשוט, אם נסרב להכיר בעצם קיומה. אם נכריז על ההומוסקסואליות כסטייה שטחית מן התקינות הנפשית כי אז נפטרנו מן השאלה כולה. אין כאן זהות, אין כאן אונס נפשי, יש כאן בעיה שאפשר לפותרה, אולי אפילו בקלות. במקרה כזה ניתן לומר להומוסקסואל הדתי: לך ופתור את בעייתך, או וותר על יומרתך לזהות דתית מכל סוג שהוא.

וכאן אנו נפגשים עם המישור הפסיכולוגי.

ג. המישור הפסיכולוגי

חשוב להבין כי שאלת ההומוסקסואליות קיימת במישור הפסיכולוגי כשאלה עצמאית, בלי קשר לוגי מובהק לשני המישורים הקודמים. אדם המגלה, בשלב כלשהו של חייו, את נטייתו ההומוסקסואלית, סובל ברוב המקרים מייסורי נפש לא פשוטים. הביטוי 'הומו' נחשב כביטוי גנאי ברוב החברות. כן, גם אצל רוב החילוניים. חשוב יותר: כמעט אצל כולם, בתקופה הטרומה התבגרותית, שהיא חשובה במיוחד לעניין. דווקא משום שרוב הנערים בגיל ההתבגרות המוקדם נמצאים בעיצומו של תהליך מסובך מאוד של גיבוש זהות מינית, ודווקא משום שחלקם עוברים לבטים לא פשוטים של חוסר ביטחון במה שהם, הרי שעצם קיומה של האופציה ההומואית נתפסת על ידם כאיום. אני זוכר נערים חילוניים - הטרנסקסואליים לחלוטין, כפי שהוכח אחר כך, נועצים בי בחרדה עצומה: האם הם הומואים? הרי כל כך התרגשו כשנגע בהם בטעות חבר פלוני...

איך מטפלים באדם - דתי או חילוני - המגלה בקרבו נטיות כאלה? בכזה המשוכנע שהן קיימות

בו ושונא את עצמו על כך, בכזה החושש שהן קיימות בו, בכזה השמח על כך שסוף סוף יש לו זהות כלשהי, בכזה שלהיות הומו נראה לו ייחודי ומרתק... אפילו בכזה השונא את כל ההומואים כדי להוכיח לעצמו שהוא אינו כזה. האם לומר לו: אין דבר כזה הומוסקסואליות, בוא נטפל בבעיה האמיתית, או להפך, לומר לו: כזה אתה, אין מה לעשות, עדיף להכיר בכך מאשר להכחיש את המציאות?

הנה שאלה מקצועית שחוקרים ומטפלים עוסקים בה רבות וטרם הגיעו להכרעה כלשהי.

ד. עירוב פרשיות שנינו כאן

וכאן מתחיל ערבוב הפרשיות הנפוץ שדוגמה לו ראינו, לדעתי, במאמרו של רוני שור. לכאורה הדברים פשוטים. אם קיומה של זהות כלשהי מחייב ממילא את הלגיטימציה שלה, אדם דתי - מטפל או לא - אינו יכול להכיר בהומוסקסואליות כזהות; וודאי שאינו יכול להכיר בה כזהות הנכפית על בעליה בלי אפשרות בחירה מצדו. ממילא הוא מחויב על ידי דתו לנקוט עמדה בשאלה המדעית הצרופה בדבר מקורה הגנטי של ההומוסקסואליות: אסור לו להכיר במקור כזה.

מה שגוי במהלך כזה? הנחות היסוד. קודם כול מניחים כאן כי קיומו של מקור גנטי לתופעה כלשהי פירושו ממילא 'לגיטימציה' שלה. אבל האומנם אי אפשר לקבוע כי תופעה מסוימת היא שלילית למרות, או אפילו בגלל, שיש לה בסיס גנטי? כולנו משוכנעים היום כי לסכיזופרניה, למשל, יש מקור כזה (אם כי מקובל להניח שלפריצת המחלה דרוש צירוף של גורמים גנטיים וסביבתיים). האם מישהו חולם להוציא את הסכיזופרניה מרשימת המחלות שחובתנו לטפל בהן ולרפאן כמיטב יכולתנו (המוגבלת, יש להודות)? ודאי שהחלטתנו כי תופעה כזו היא הרסנית וראוי להילחם בה נובעת מטעמים שאינם קשורים לגנטיקה, כמו למשל הסבל שהיא גורמת. גם ההפך אינו מובן מאליו. לא כל תופעה הנובעת מסיבות התפתחותיות, או אפילו מסיבוכים התפתחותיים, היא שלילית. תופעות רבות חבות את קיומן, לדעת רבים מאנשי המקצוע, לסיבוכים נפשיים כאלה ואחרים, בלי שמישהו יטיל ספק בלגיטימיות שלהן. היצירתיות האמנותית והמדעית מיוחסות, לפי סטור, לפגיעה סכיזואידית. אהבת ההורים, לפי פרויד, מכילה גוון נרקסיסטי חריף (שתיהן הפרעות אישיות מוכרות, הקשורות במקרים היותר קיצוניים להפרעה עמוקה ביחסים בין אישיים). האם מישהו חולם 'לרפא' את העולם מיצירתיות או מאהבת הורים? למה לא, בעצם? משום שכולנו רואים בהן תופעות חיוביות, בלי שום קשר למקורן הנפשי.

יותר מזה, אילו היה המדע מכריע באופן מוחלט שההומוסקסואליות היא אכן גנטית, האם הייתה הפסיקה ההלכתית משתנה? אין חולק על כך שקריטריון הלגיטימיות ההלכתי אינו תועלתני, אלא נובע מחובת הציות לריבון העולם. לא צריך להרחיק לכת. ניקח מקרי ממוזרות, למשל. אין ספק שממזר יכול להיות בעל יצרים נורמליים לגמרי, ואם הוא אדם דתי ורצונו לעבוד את א-להיו אין ספק שרצונו גם לבנות בית יהודי כשר. אמנם יש לו פתרונות הלכתיים שונים (נשיאת גיורת, למשל); אבל אי אפשר להכחיש את האומללות הנגרמת עקב מצבו ההלכתי (שבכל מקרה לא הוא האשם בו!). האם ההלכה משתנית בעקבות המציאות המרה הזו, או שאנו דוחקים את עצמנו לומר שמן הסתם אין לו יצר מיני כלשהו, אחרת לא הייתה התורה מעמידה אותו בניסיון? אין אנו יודעי דעת עליון, ולא עלינו לקבוע מה רצתה התורה באיסוריה או למה כיוונה ההשגחה העליונה. כל שביכולתנו לעשות הוא להגיש לאדם הסובל את מעט המזור

שביכולתנו להגיש לו, בגבולות העולם הערכי שבו בחר¹.
הוא אומר, הכרעה ערכית לעצמה ושאלה מדעית לעצמה.

ה. המבט המדעי

לעצם העניין המדעי, למיטב ידיעתי באמת אין עדיין הכרעה כלשהי בשאלת מקורה של ההומוסקסואליות. צודק, אם כן, רוני שור באומרו שאין הוכחה של ממש להנחה שאנשים 'נולדים' כאלה. אלא שאין גם ראיה לכיוון אחר. השאלה פשוט לא הוכרעה. כל המקרים של ההומוסקסואלים שהפכו הטרוסקסואלים בעקבות טיפול - כמו אלה המובאים על ידי 'עצת נפשי' - אינם מוכיחים דבר. אני מניח שלכל מטפל יש סיפורים כאלה, ואני עצמי יכול לספר כמה. אבל מה אפשר להסיק ממקרים אלו? שיש מקרים של 'פסאודו הומוסקסואליות' הנובעת מתסביכים כאלה ואחרים ונעלמת במידה והם נפתרים. זה לא אומר שכל המקרים הם כאלה! באותה מידה, גם המקרים שבהם היהומי נשאר כפי שהוא לאחר הטיפול (וגם אלה רבים, כפי שמודה רוני בהערת שוליים) אינם מוכיחים דבר, שכן אפשר לייחס אותם למוגבלותם של כלי הטיפול העומדים לרשותנו כיום.

ו. הגישה הטיפולית

מה שברור הוא שאכן קיימת אוכלוסייה לא קטנה של אנשים הסובלים שלא באשמתם מסבך בעיות זהות. רובם רוצים לעבוד את בוראם כפי שחונכו, ולמיטב תחושתם אינם יכולים לעשות זאת. הם רוצים להקים להם בית יהודי כשר, אבל אינם נמשכים לאשה. והמחשבות מענות אותם לאין ערוך יותר מכפי שהן מענות את ההטרוסקסואל הסובל מ'הרהורי עבירה'. לבחור הרגיל אומרים ההרהורים הללו שהוא בריא ו'נורמלי' אלא שאינו מצליח 'לשלוט על עצמו'. לפעמים גם זה די גרוע, ומוביל לדיכאונות קשים². אבל ל'הומי' הם קשים פי כמה בהיותם תזכורת להיותו חריג, 'יסוטה', דחוי על ידי חברתו ולעתים קרובות גם על ידי עצמו. המון שאלות יש להם, ואת רובן אפשר לסכם באחת: 'למד אותי לסבול את עצמי'. ועלינו לשאול את עצמנו: מה המסר שלנו לאנשים כאלה?

המסר הסמוי של ארגונים כמו 'עצת נפשי' לאותם אנשים הוא שהדבר תלוי בהם בלבד. אם ירצו ויעבדו על עצמם ברצינות - זה פשוט יעבור. אין ספק שלפעמים זה מצליח. אולי בזכות התקווה שמסר כזה מפיח בהם, אולי בזכות השכנוע הפנימי הנוצר בעצם אמירתו על ידי אדם בעל סמכות. אבל מה עם אלה, והם ודאי לא מעטים, שאינם נעזרים? האם אין סכנה שהשבר הנפשי יהיה חריף פי כמה, בבחינת 'גם פה נכשלת, והרי אמרו לי שהדבר אינו תלוי אלא בי... אני

1. אני מדגיש 'העולם הערכי שבו בחר', לא מתוך עמדה פוסט-מודרנית של יחסיות ערכית, אלא מתוך הכרה בכך שכל אדם יכול לבנות את עולמו אך ורק במסגרת מושגיו שלו, ובשפה שהוא מבין ומקבל. הדברים ארוכים ולא אוכל ללבוש אותם פה במלואם, אבל חשוב להבין שהקובע בכל דיאלוג - והדיאלוג הטיפולי בכלל - הוא לא מה נאמר בו, אלא מה שנשמע על ידי בן שיחון, ובמקרה הטיפולי - על ידי המטופל.

2. ואולי זה המקום לשבח את הרב יהושע שפירא על ספרו החשוב 'אשיב ממצולותי', שכולו נחמה תורנית עמוקה לנערים כאלה.

דפוק וזהו? זה אינו חשש בעלמא, שמעתי תגובות כאלה. האם אנחנו יכולים לקחת ייאוש כזה על אחריותנו? האם זכותנו להצהיר דבר כזה בכזו ודאות, בלי ראייה מדעית מובהקת (וכפי שהקדמתי, גם בלי הכרח אמוני אמיתי)?

נראה לי שגם מן הבחינה הטיפולית ה'פרקטית' עדיף המסר העניו של מי שאינו מתיימר לדעת אלא לברר. של מי שאינו אומר: 'ביכולתי לרפא אותך, ואם תשקיע בטיפול אכן תתרפא', אלא: 'בוא נברר ביחד מהיכן נובעת בעייתך, ובכל מקרה אני מבטיח להשתדל לעזור לך כמיטב יכולתי'. זה הרבה פחות מלהיב, אבל לדעתי הרבה יותר אמיתי, ואפילו הרבה יותר מועיל.

